

Список литературы:

1. Гарди Т. Мэр Кэстербриджа. История человека с характером : роман, рассказы / Т. Гарди ; пер. с англ. [предисл. М. Урнова ; прим. Евг. Ланна]. – М. : Правда, 1988. – 576 с.

Панова Н.Ю.

Бердянський державний педагогічний університет

МОРАЛЬНЕ САМОГУБСТВО «ЛЮДИНИ З ХАРАКТЕРОМ» (ЗА РОМАНОМ Т. ГАРДІ «МЕР КЕСТЕРБРІДЖА»)

Анотація

В статті аналізується життя і смерть Майкла Хенчарда, головного героя роману Т. Гарді «Мер Кестербриджа». Автор називає Хенчарда людиною з характером. Його недоліки і удари долі призводять до того, що його життєва позиція поступово розхитується і падіння стає неминучим. Герой прирікає себе на моральне самогубство. Це роман про людину сильних, пристрасних і навіть диких поривів, непохитної волі і рішучих вчинків.

Ключові слова: моральне самогубство, особистість, внутрішній світ, людина з характером, життєва позиція.

Panova N.Y.

Berdyansk State Pedagogical University

MORAL SUICIDE OF “A MAN OF CHARACTER” (THE NOVEL BY T. HARDY “THE MAYOR OF CASTERBRIDGE”)

Summary

In the article there is analyzed life and death of Michael Henchard the main hero of the novel “The Mayor of Casterbridge”. The author tells about Henchard as a man of character. His stubbornness and blows of the fate lead to the fact that his position in life gradually loosens and his fall is inevitable. The hero dooms himself to moral suicide. This novel is about a man of strong, passionate and even wild impulses, unbending will and decisive actions.

Keywords: moral suicide, personality, inner world, a man of character, life position.

УДК 811.161.2'367.3:821.161.2 – 31.09

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У РОМАНАХ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Чигрин А.В.

Інститут філології та журналістики

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Окреслено суть комунікативної надкатегорії актуалізації речення. Поставлено проблему категорійного вияву актуалізації у реченні. Проаналізовано найчастіше вживані засоби актуалізації у тексті. Досліджено актуалізацію семантико-синтаксичної структури речення в романах Василя Шкляра.

Ключові слова: комунікативний аспект речення, актуальне членування речення, актуалізація як комплексна надкатегорія, категорія настанови, категорія синтаксичного часу, категорія персональності (особи), повтор, парцеляція.

Постановка проблеми. Перші кроки до розгляду речення у комунікативному аспекті було зроблено ще у XIX столітті, коли з'явився психологічний напрям у мовознавстві. Особливу роль у цьому відіграло вчення про актуальне членування речення, створене ученим Празького лінгвістичного гуртка В. Матезіусом, котрий вважав, що «актуальне членування речення слід протиставляти його формальному членуванню» [5, с. 239]. На думку вченого, суть актуального членування речення полягає у тому, що воно «з'ясовує спосіб включення речення у предметний контекст, на базі якого воно виникає» [5, с. 239].

Поява нового підходу до вивчення речення зумовила створення низки мовознавчих питань серед

лінгвістів стосовно того, які синтаксичні категорії презентують комунікативний аспект речення як мовної та мовленнєвої одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про категорію актуалізації у мовознавчих колах почали говорити відносно недавно. Серед українських мовознавців першим, хто запропонував термін «актуалізація», є І. Вихованець, який слушно зауважив, що існує потреба у «пошуку адекватнішого терміна для позначення **стосунку змісту речення до дійсності, актуалізованого з позиції мовця**» [1, с. 20] (Виділено нами. – А. Ч.). Вчений також зауважив, що у русистичі та україністиці тривалий час реченнєві комунікативні категорії об'єднували у понятті «предикативність», яке, на його думку,

не розкриває повною мірою сутність категоризованих мовленнєвих синтаксичних явищ [1, с. 20]. На думку, Р. Волощук, актуалізація є одним із ключових понять у визначенні комунікативної граматики [2, с. 207].

Оскільки актуалізація є комплексною надкатегорією, існують різні погляди стосовно її сутності та складу підпорядкованих їй категорій. Зокрема, С. Єрмоленко аналізує різні прийоми актуалізації залежно від «сфери» їх використання – в поезії, прозі та драматургії. У поетичній мові дослідниця вбачає такі засоби актуалізації, як асонанс, алітерація, паронимазія; у прозі вираженням актуалізації, на думку дослідниці, є різні форми співвідношення прямої, непрямой, невласне-прямої, невласне-авторської мови, оповіді від першої особи, у драматургії – прийом гри слів [4, с. 14]. Н. Гуйванюк вважає, що актуалізація здійснюється завдяки створенню сильної позиції для актуалізованого компонента у формально-граматичній структурі речення [3, с. 389].

Більш поглиблено вивченням категорії актуалізації, зокрема її категорійним складом, зацікавилися мовознавці І. Вихованець та М. Мірченко. І. Вихованець до складу надкатегорії актуалізації зараховує категорію синтаксичної модальності, категорію синтаксичного часу, категорію персональності та категорію актуального членування речення, вказуючи також на грами кожної із названих категорій [1, с. 21 – 22]. Концепція М. Мірченка про надкатегорію актуалізації дещо відрізняється. М. Мірченко, вважаючи, що І. Вихованець «не до кінця показав сутність актуалізації зазначених величин», пропонує зараховувати до складу надкатегорії актуалізації три категорії: категорію настанови, категорію часу та категорію персональності (особи), а суть актуалізації вбачає у наголошенні в реченні, виділенні у ньому компонента, важливого для комунікативного завдання речення [6, с. 103 – 104]. Окрім цього, мовознавець називає найбільш вживані засоби актуалізації: повтор, несподівані асоціативні зв'язки у тексті, зміну категорійної настанови речення [6, с. 104 – 105].

Варто зазначити, що у мовознавців різні погляди і стосовно категорій модальності та настанови. І. Вихованець до категорії синтаксичної модальності включає і категорію настанови як її складову, тоді як М. Мірченко наголошує на окремішності цих двох категорій.

На нашу думку, найбільш науково обґрунтованою є концепція М. Мірченка, на яку і посилаємося в цьому дослідженні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуалізація є комплексною категорією, тому, на наш погляд, її вияв у реченні слід простежувати, попередньо розглянувши у тексті підпорядковані їй категорії, адже саме вони у сукупності створюють актуалізацію семантико-синтаксичної структури речення. Підтримуючи думку, що актуалізація – це перш за все наголошення, виокремлення у тексті, зауважимо, що ще одним із засобів актуалізації у тексті є парцеляція, оскільки суть цієї стилістичної фігури полягає саме в **інтонаційному** виділенні певного компонента.

На нашу думку, досліджуючи актуалізацію семантико-синтаксичної структури речення, варто дотримуватись бінарного підходу:

1) враховувати як вияв актуалізації такі стилістичні засоби, як асонанс, алітерація, паронимазія, парцеляція, повтор, інверсія; несподівані асоціативні зв'язки, зумисне виділення слова або вставленого компонента, експресивні елементи;

2) аналізувати вияв категорій настанови, синтаксичного часу та персональності, а також їх підкатегорій, частоту вживання деяких з них у тексті та їх графемний вияв.

Такий підхід допоможе цілісно проаналізувати актуалізацію семантико-синтаксичної структури речення будь-якого тексту.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідити засоби актуалізації семантико-синтаксичної структури речення у романах Василя Шкляра.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація являє собою насамперед виокремлення певного компонента у реченні з метою впливу на реципієнта. Часто це виражається за допомогою повторів. Оскільки роман є прозовим жанром, то повтори у ньому майже не трапляються. Маємо лише поодинокі випадки використання повторів у романах Василя Шкляра. Наприклад, *Попереду летіла Маруся, Маруся, Маруся!* – червоний шлик розвівався за нею, білий кінч під дощем набрав кольору темного срібла, але Мирон бачив тільки темну родимку над кутиком вуст, Маруся була вже далеко... [9, с. 61]; *Ні, не лише Санька вона цілувала, вона разом з ним попрощала Ангела, попрощала Шума, П'яту, Бугая, але не Мирона, не Мирона, Господи, не Мирона!* – навіть вона *повірила* тому душевно-хворому лікареві, *повірила* якомусь безпам'ятному ветеринарові, який у затхлому хліві провадить досліди над болящими, виготовляє сироватку з крові мерців, нотуючи результати своїх нісенітних дослідів у заляжених зошит [9, с. 297].

Епіграф, узятий автором до роману «Залишенець. Чорний Ворон», зайвий раз підтверджує те, що повтори притаманні, в основному, поетичній мові: *Тобі зозуля навесні Кувала щастя, а мені Вороння каркало сумне, – Забудь мене, забудь мене...* [8, с. 5].

Не рідко трапляється у текстах Василя Шкляра використання парцеляції. Цей засіб актуалізації пов'язаний із використанням у творах діалогічного мовлення, хоча найчастіше приклади парцеляції трапляються у мовленні оповідача. Наприклад, *Вони були найдисциплінованішою армією у світі. Наймолодшою і найдисциплінованішою* (тут парцеляція поєднується із повтором) [9, с. 17]; *Тільки молоде весняне сонце могло подарувати таку золоту косу. І веснянки, і родимку над кутиком вуст, і магичний блиск очей* [9, с. 35–36]; *Вони мусять це знати. І не тільки вони* [9, с. 70]; *Обличчя було загадковим. Як у дівчини, котра «щось знає»* [9, с. 96]; *Я передам генералу Тютюнникові, буде вам і подяка, й печатка. Від самого Петлюри* [8, с. 165]; *Ворон сіпнув ніздрями – відчув якийсь неволімо знайомий запах, що легенько війнув від Досі. Дразливо приємний, але негіданий* [8, с. 20]; *Вони зустрілися поглядами – і враз обнялися. Міцно, по-чоловічому* [8, с. 78]; *Большаки! Їдуть сюди* [9, с. 298]; *Тому ми повинні показати людям, передовсім нашим затурканим селянам, що ми сильні. Що ми взяли до рук зброю не для того, щоб стригти заблукалих овець* [9, с. 175–176]; *Українці мають два уряди. Наддніпрянський і галицький* [9, с. 201]; *Ще тоді, коли відьма цезла у них з-під носа на кульгавій шкapi, Мозолін хотів було послати Акімфеева до річки, щоб вилловив і приніс косу. Але не послав. Посоромився* [9, с. 303].

Розповідним реченням, яких у романах «Залишенець. Чорний Ворон» та «Маруся» найбільша кількість, притаманне створення несподіваних асоціативних зв'язків: *Ліс цей був мочаруватий і заболочений, в його багнах справді могли водити-*

ся чорти, й оскільки перейти ці нетриця було важко навіть своїм, то чужинцям і поготів [9, с. 42]; *Не знав Матей, що його жде точнісінько така смерть*. Десь вона, **безноса**, походжала вже близько [9, с. 45].

Категорія настанови, яка вказує на мету повідомлення, у названих романах Василя Шкляра знайшла вияв у всіх п'ятьох підкатегоріях: підкатегорії розповідності, підкатегорії питальності, підкатегорії спонукальності, підкатегорії бажальності та підкатегорії ірреальності умови. Підкатегорія розповідності виражена усіма притаманними їй грамами і пронизує найбільшу кількість речень в романах. Щодо підкатегорії питальності, то вона знайшла вияв у таких диференційних значеннях: 1) прямо-питальній настанові, яка характерна здебільшого для діалогічного мовлення: *Хто вас сюди просив? – почав жалібно-тонким голосочком. – Хочете загнати мене в могилу?* [8, с. 69]; 2) прямо питально-розділовій та питально-заперечній грамах категорії настанови: *Невже ж вона стає такою глухою до того, що було в цьому житті?* [8, с. 107]; *Чи варто ризикувати життям, щоб убити десяток-другий більшовиків?* [8, с. 187]; 3) риторично-питальній настанові: *Та хіба нам, козакам, сушити над цим голови?* [8, с. 106]; 4) питально-спонукальній настанові: *Краще скажи мені, як ти все пояснив тоді Гризлові?* [8, с. 106].

Підкатегорія спонукальності зазвичай виражається дієсловами наказового способу або формами дійсного способу зі спонукальними частками. В історичних романах Василя Шкляра прохання, наказ, вимога діяти найчастіше вживаються у тих розділах роману, де йдеться про військові дії. Наприклад, – *Розступіться! Та розступіться ж, на рещті, що ви за народ такий!* [9, с. 113]; – *Нехай не лізуть сюди зі своїм самоваром!* – кричали проруч [9, с. 139]; – *Ніколи не кажи: в цій державі, – перебив я його. – Так завжди казали ті, для кого вона чужа. Казки: наша* [8, с. 256].

Підкатегорія бажальності та підкатегорія ірреальної умови найчастіше реалізуються у ліричних відступах та різноманітних діалогах персонажів творів: *Якби не кинула тебе в річку, то й досі не знав би, що робити* [9, с. 96]; *Навіть якби доля відвела їм сто років, він би її не пізнав більше, ніж знав тепер* [9, с. 222]; *І хай би тоді мене судили, хай би оголосили поза законом, та через день-другий відкрилася б правда і ми ще багато чого врятували б, повернули по-своєму* [8, с. 222].

У романах «Залишенець. Чорний Ворон» та «Маруся» Василь Шкляр часто вдається до ретардації, тому серед усіх наявних грамам синтаксичного часу однією із найбільш вживаних є грама минулого часу: *Мирон зрозумів, що вчора Маруся з ним попрощалася* [9, с. 101]; *Небо було захмарене, але ці високі хмари вже не захищали землю від холоду* [9, с. 243]; *Чихвостили продзакони, незвичайку, міліцію, чонівців, трусили червоні установи, колошматили всіляких активістів, котрі*

боялися нашого духу, десятою дорогою обминали ліси, дбачаючи месника в кожному дереві й кущуку [8, с. 164]; *А надворі все відбувалося швидко і злагоджено: козаки не лише роззброїли охорону й міліцію, але встигли вже всіх роздягнути і, як овець, загнати до пристанційної комори із загратованими віконцями* [8, с. 354].

Підкатегорія персональності (особи) як актуалізаційна комунікативна підкатегорія вказує на роль суб'єкта у реченні та реалізується у трьох грамах: грамеми мовця, грамеми адресата мовлення та грамеми не-учасника комунікації. Найчастіше вживаною є грама не-учасника комунікації (третьої особи), яка позначає те, про що повідомляється у реченні. Наприклад, *Над витоптаним полем стояла низька курява недавньої битви* [9, с. 58]; *Короткий серпневий вечір погас* [9, с. 91]; *Над Глевахою пролетів український аероплан із жовто-блакитними пасами на крилах і чорним тризубом на хвості* [9, с. 94]; *Під чорною вуаллю ночі її обличчя було ще загадковіше* [9, с. 222]. Реалізація грамеми не-учасника комунікації відбувається із використанням грамеми минулого синтаксичного часу. Грама мовця як основна грама підкатегорії особи реалізується здебільшого у діалогах персонажів: – *Я подам тобі знак з того світу* [8, с. 107]; – *Я ж прошу розповісти про гори, а не війну* [9, с. 87]; – *Я й так пам'ятаю про тебе щохвилини* [9, с. 99]. Найменше зафіксовано нами прикладів речень із використанням грамеми адресата мовлення, яка вказує на співрозмовника: – *Ти ще не таке заслужала. Примірай* [8, с. 160].

Висновки і пропозиції. Отже, історичні романи Василя Шкляра є яскравим прикладом поєднання різноманітних засобів актуалізації семантико-синтаксичної структури речення у тексті. Тематика романів зумовлює більший чи менший вияв певних категорій та підкатегорій. Використання деяких засобів актуалізації тісно пов'язане із літературними прийомами письменника. Зокрема, використання автором ретардації спричинило наявність максимальної кількості грамам минулого часу.

Проаналізувавши тексти обох романів, робимо висновок, що найбільш вживаними засобами актуалізації семантико-синтаксичної структури речення у романах Василя Шкляра є вираження усіх наявних підкатегорій категорії настанови, синтаксичного часу та персональності, що в сукупності створює індивідуальний, ні на кого не подібний, мовний стиль Василя Шкляра. Меншою мірою автором були використані засоби, які здебільшого притаманні поетичній мові (повтор, асонанс і т. д.).

Тема цієї роботи може бути поштовхом для подальших мовознавчих і літературознавчих досліджень, оскільки надкатегорія актуалізації на сьогодні є недостатньо вивченою, але саме вона цілісно презентує комунікативний аспект речення. Твори Василя Шкляра можуть слугувати цінним матеріалом для здійснення мовознавчих та літературознавчих досліджень.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Комунікативна реченнева категорія актуалізації в її підкатегорійних, категорійних і граммних виявах / І. Р. Вихованець // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2002. – № 5. – С. 20–23.
2. Волощук Р. М. Чинники комунікації та їх взаємодія в реченні / Р. М. Волощук // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – Кн. 2. – С. 206–210.
3. Гуїванюк Н. В. Актуалізація як умова ускладнення комунікативної семантики +висловлення // Гуїванюк Н. В. Слово – речення – текст. Вибрані праці / Н. В. Гуїванюк. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 386–392.
4. Єрмоленко С. Я. Актуалізація / С. Я. Єрмоленко // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 14.
5. Матезиус В. О так називаємою актуальному члененні предложения // Пражский лингвистический кружок. – М. : Прогресс, 1967. – С. 239–245.

6. Мірченко М. В. Актуалізаційні реченнєві категорії: проблема вибору / М. В. Мірченко // Науковий вісник Східно-європейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2013. – № 22. – С. 103–106.
7. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
8. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 384 с.
9. Шкляр. В. Маруся : роман / Василь Шкляр. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.

Чигрин А.В.

Институт филологии и журналистики

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В РОМАНАХ ВАСИЛИЯ ШКЛЯРА

Аннотация

Определена сущность коммуникативной надкатегории актуализации предложения. Поставлена проблема категориального выражения актуализации в предложении. Проанализированы наиболее применяемые средства актуализации в тексте. Исследовано актуализацию семантико-синтаксической структуры предложения в романах Василия Шкляра.

Ключевые слова: коммуникативный аспект предложения, актуальное членение предложения, актуализация как комплексная надкатегория, категория установки, категория синтаксического времени, категория персональности (лица), повтор, парцелляция.

Chyhryn A.V.

Institute of Philology and Journalism,

Lesya Ukrainka Eastern European National University

ACTUALIZATION OF THE SEMANTIC-SYNTACTICAL STRUCTURE OF SENTENCE IN VASYL SHKLIAR'S NOVELS

Summary

The communicative supercategory of actualization of the sentence is outlined. The problem of categorical disclosure of actualization in the sentence is put forward. The most used tools of actualization in the text were analyzed. The actualization of the semantic-syntactical structure of sentence in Vasyl Shkliar's novels was investigated.

Keywords: communicative aspect of the sentence, actual division of sentence, actualization as a complex supercategory, category of directive, category of syntactical time, personality category (category of person), reiteration, parcellation.

УДК 808.5

ПОВТОР ЯК СТИЛІСТИЧНА ФІГУРА ТА ДОСВІД ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ПРОМОВАХ ЛІДЕРІВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Шандра Н.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У даній статті досліджено поняття «повтор» як стилістична фігура. Проведено теоретичний аналіз наукових досліджень лінгвістів щодо характеристики даного поняття у філологічній науці. Здійснено поділ повторів у промовах лідерів політичних партій Великобританії Еда Мілібенда, Девіда Кемерона та Ніка Клега за компонентно-структурним критерієм. Проілюстровано одно-, дво- та багатоконпонентні повтори у виступах політиків. Охарактеризовано найяскравіші приклади структурних повторів в промовах партійних лідерів Великобританії.

Ключові слова: повтор, стилістична фігура, структурний повтор, політична партія, однокомпонентний, двокомпонентний, багатоконпонентний.

Постановка проблеми. У ХХІ ст. політична реальність набуває все більшої вагомості та відіграє провідну роль в житті не лише посадовці та урядовців, а й пересічних громадян, відображаючись у політичному мовленні. Мова політиків, котра наповнена повторами слів, фраз та частин речень, направлена на здобуття влади та маніпулювання

свідомістю слухачів. Використання повторів у політичному мовленні постійно посилює певний спосіб сприйняття та усвідомлення реальності, який насаджується політиками задля досягнення поставлених ними цілей.

Аналіз досліджень. Поняття, характеристика та класифікація повтору як стилістичної фігури були